

Maramureșul, cu satele în plină transformare, totuși mai conservă tradiții și obiceiuri, unele fiind vii în memoria oamenilor, altele practicându-se și astăzi.

Obiceiurile legate de viața omului, încep cu cele legate de naștere, sau mai precis cu cele care o premerg.

“Obiceiurile de naștere vor fi dominate de rituri și ceremonialuri de integrare...; aceasta este deci marea integrare a noului născut în destinul său pământesc”¹ spune Mihai Pop și conchide că de aceea tot ce se va face pentru noul născut, începând din momentul nașterii și în continuare va supune pe acesta și actanții principali (masa copilului, moașa, nănașii) la o serie de rituri cu caracter benefic.

Soarta copilului depinde de mamă în primul rând. Încă din perioada gravidității, mama va suporta în acest interval diverse interdicții, va fi supusă la o serie de practici, unele chiar de natură magică, altele cu caracter sanitar (mentalitatea actanților nefăcându-se diferențieri, în acest sens totul fiind reductibil la formula “nu este bine”). Nu vom trata aceste practici din această perioadă deoarece nu intră în sfera a ceea ce ne-am propus. Ne vom limita numai la obiceiurile de la naștere cu unele referiri și la faza copilăriei.

În general, la români, dar și în toate comunitățile tradiționale maramureșene, mama, șase săptămâni după naștere era considerată “murdară” (impură). În această perioadă și copil este supus unui număr de “tabuuri”... precum și la diverse rituri de apărare – protejare împotriva “ochiului rău”, contagiunilor, bolilor, demonilor de tot felul. Pentru purificare și integrare în societatea familială, creștină etc., în mod necesar copilul trebuie despărțit de mediul său interior, iar acest mediu nu este altul decât mama copilului. Pentru aceasta atât mama cât și copilul în timpul primelor zile vor fi îngrijiți de către – actantul principal – moașa – care prin puteri speciale va oficia riturile de separare: secționarea cordonului ombilical, prima baie rituală, primul înfășat, și chiar și ritul de dare a numelui și de încreștinare, adică riturile de agregare la societatea familială și cea religioasă.

În zona Maramureș, nașterea are loc numai în prezența moașei. (Excepțiile sunt rare. Când moașa lipsește, este înlocuită de mama celei care naște sau altă femeie care a mai avut copii). Moașa are un statut privilegiat fiind respectată de întregul sat. Ea va sta alături de femeia

¹ Mihai Pop, Pavel Ruxăndroi, Folclor literar românesc, București, 1976, p. 174

care a născut cu sfaturi practice pe tot parcursul celor patruzeci de zile după naștere și chiar mai mult.

Prima operațiune pe care o face moașa, imediat după ce fătul a fost expulzat, este "tăierea buricului" (secționarea cordonului ombilical) operațiune foarte importantă și sub aspectul medico-sanitar dar și în privința desprinderii fătului de vechea stare. A.V. Gennep² consideră acest rit ca rit primordial de separare. Tot moașa este cea care leagă ombilicul pe care, după o săptămână "îl găsești pă rante". Ombilicul se păstrează în casă într-un pahar pe grindă sau după icoană până când copilul ajunge la 6-7 ani. Acum îi este dat spre dezlegare, dacă reușește să-l dezlege "coconu a si cuminte", rit de inițiere. Rit de separare este și desprinderea copilului de placentă. Moașa îngroapă placentă în grădinuța cu flori într-un loc "necălcat". "Casa coconului" sau placentă se îngroapă cu "gura" în jos dacă lehuza nu mai dorește alți copii, iar "dacă vrea să mai nască tăt cocon să îngroapă cu trei grăunțe de bob".

Foarte important pentru noul născut sunt băile rituale ale copilului și în special prima baie.

În satul Cuhea prima baie și următoarele pe parcursul întregii săptămâni le face moașa (de altfel și mâncarea în această perioadă o gătește tot moașa). Apa pentru baie se aduce din râu ori din fântână, dar "înainte de asfințitul soarelui". Baia se face cu apă caldută în care se pune: unsoare de vacă "ca să se-nmoaie pielea", florile de pe cununa de mireasă a mamei (ca să sie mândru ca floarea), cununa de bărbânoc de pe steagul de nuntă. Tot în prima scaldă se mai pune "agheasmă"; când coconu era "hiboș" – când avea coițele prea mari, se pune în apă o alună ca să-i scadă așa cum scade alună, se mai pune lapte de mamă "țâță", "strună de ceteră" etc. Apa în care s-a îmbăiat copilul se aruncă în grădinuța cu flori, pentru fete de fiecare dată în același loc, pentru băieți în locuri diferitept a avea noroc la căsătorie.

Întotdeauna baia se făcea numai înainte de asfințitul soarelui. Dacă "o apucă seara, după asfințit atunci nu se scotea ciupa cu apă afară, se pune în ciupă un cărbune și se lasă până dimineața ca să se lege de cărbune"³.

Remarcăm o serie de practici cu un foarte clar rol medico-sanitar, în același timp și o serie de rituri lipsite de orice logică și sens științific, credințe deșarte datorate ignoranței.

Trebuie să evidențiem pentru satul Cuhea prezența ursitoarelor în momentul nașterii (lucru pe care nu l-am găsit în satul vecin leud). Ursitoarele apar când femeia este în durerile facerii, sunt afară la fereastră "nu se arătau ci numai strigau. Strigau la moașă să aivă grijă

² A.V. Gennep, Les rites de passage, Paris, 1909

³ Informații de la Simon Ioana, 60 de ani, 1979

să țină nevasta cu picioarele în sus, să nu nască atunci că nu-i bine". Ursitoarele erau în număr de trei și în credința localnicilor, aduceau prevestirile rele.⁴

Înfășatul noului născut este o altă problemă importantă de care se leagă o serie de credințe deșarte: "coconul se înfășa cu rante din gatii și-l lega cu fâșie de lână împletită în patru să nu sie cracoș, iar tălpile rămâneau libere ca să sie jucăuș".

Până la împlinirea vârstei de un an se continuă o serie de credințe și practici de apărare a copilului, astfel: "rântile se țineau la uscat afară numai până la asfințit, când e vânt nu e voie să stea întinse, se duc în fața focului zicând: Ia-ți focule focul! Să nu aibă stur pe piele. Nici gunoiul nu se scotea seara din casă".

Somnul copilului era vegheat de mamă cu cele mai mari precauții. În leagănul copilului se punea sub pernă o cruciuliță "să-l apere de rău", la câmp din locul unde era pus copilul să doarmă se lua puțin pământ de sub spate și i se punea subsoară ca să poată dormi, să nu-i rămâie somnul la câmp. De fiecare dată când o femeie intră în casa unde doarme copilul îi lasă la plecare "somnul și țâța".

Dacă copilul plângea mult se credea că este deocheat "și se stingeau nouă cărbuni într-o ulcea, se numără îndărăt și se făcea cruce peste ulcică. Din apă descântată se lua trei picături cu degetul mic și i se dădeau în gură și se făcea cruce peste el". Apa descântată se arunca la țâțana ușii și peste casă zicând: "cum sar stropii așa să le sară ochii la care te-o deocheat și ulceaua se punea cu gura în jos pe scaunul apei".

Ca în toate satele Maramureșului și în satul Cuhea este prezent ritul de "vindecare a copilului". Astfel, dacă copilul este bolnav, mama îl vinde pe fereastră unei femei care are copii mulți și sănătoși. Cu această ocazie se schimba numele copilului. Când copilul a murit mama îl cumpără de la nănașă cu trei colaci și o lumină aprinsă "ca să sie a ei îngerul".

Darea numelui și botezul

Ritul de dare a numelui este în funcție câteodată și de starea sănătății copilului. Dacă fătul este amenințat imediat după naștere, ritul este oficiat imediat de către moașă printr-o formulă prescurtată.

În general în Maramureș (în condiții normale) ritul denominării se oficiază odată cu ritul botezului. Prin aceasta copilul este agregat la societatea creștină și familială.

În cadrul denominării un aspect important este cel al alegerii numelui⁵. "Trebuie menționat că de obicei se dădeau copiilor numele

⁴ idem

părinților sau al bunicilor, în unele locuri numele nașilor. Erau însă și nume pe care le dădea biserica, după numele sfântului sărbătorit în ziua în care s-a născut copilul sau într-o zi apropiată și sunt și nume la modă împrumutate din mediile urbane”. În satul Cuhea de obicei se dă numele socrului “aceasta-i datoria” zice informatorul⁶ – asigurându-se astfel continuitatea patriliniară a numelui. Numele copilului îl alege mama lui. În cadrul denominației, conform tradiției, copilul va urma spița de neam patriliniară.

Copilul este dus la botez de către moașă și nănașă, care era de regulă nașa de căsătorie. După botez, nănașa cu copilul în brațe împreună cu moașa se reîntorc acasă unde se face “botejunea” (sărbătoarea propriu zisă). Copilul este așezat pe masă. Sub capul copilului se pun “sărsame de măistărit”, la fetețe se pun “cosăle, țol” (să știe alege).

La botejune participă părinții copilului, nănașa, moașa, neamuri, prieteni. Vin neinvitați, de aceea nu se aduc daruri. În satul Cuhea la botejune nu se joacă ci doar se “horește”. În general, femeile adresează noului născut urări de sănătate, fericire etc. : “să aivă năroc! ; să crească mare! ; să-l ferească Dumnezeu de rele!”ș.a.

Când copilul crește mare, la 7-9 ani, părinții merg cu acesta la nănașă “și-l descumpără”. Fac o petrecere “pun bani pe un talger”. De acum copilul va fi al mamei. Remarcăm că ritualul “descumpărării” se succede pe mai multe planuri. Inițial copilul a fost al moașei de la care a fost “descumpărat de nănașă” și apoi de mamă.

Când copilul se năștea mort, era mare necaz. Ei pun sub semn rău casa omului. Copiii născuți morți sunt considerați “strigoii”. Când cade o stea (semn că a murit un copil nebotezat) e bine să te oprești și să zici în gând: “De-i cocon / Să sie Ion / De-i cocoană / Sie Ioană”. Această formulă este o oficiere rituală de “botez”.

Am desprins din cele de mai sus că riturile de numire și botejunea nu sunt altceva decât clare rituri de agregare, la societatea familială, societatea sătească și la cea religioasă.

* * *

Constatăm că în perioada nașterii și după aceasta moașa devine persoana cea mai importantă “Trebuie să ținem seama – spune profesorul Mihai Pop într-un studiu dedicat obiceiurilor – că în viața tradițională a satului, moșitul era o funcție, o cinste obștească, nu o profesie în sensul de azi și ca atare nu se remunera cu bani. În ierarhia

⁵ Mihai Pop, Obiceiuri tradiționale românești, București, 1976, p. 131

⁶ Informații de la Simon Ioana, 60 de ani, 1979

satului, moașa își avea locul ei bine stabilit și pentru împlinirea ritului ea era dăruită, iar între ea, femeile și copiii moșiți se stabilea o legătură oficială care incumba obligații...⁷. Una din aceste obligații în comunitățile maramureșene pe cu un specific local, era ca o dată la anul "într-o zi anume" moașa să fie sărbătorită în așa zisul obicei "adunarea nepoatelor". Redăm mai jos obiceiul așa cum a fost descris de Mihai Dăncuș pentru scenariul filmului cu același nume făcut de Studioul "Sahea" în anul 1973.

"Adunarea nepoatelor"⁸ pentru că în gândirea tradițională maramureșeană femeia moșită devine "nepoată", iar copiii moșiți "nepoți", deci rudeniile moașei. Deci nepoatele într-o zi "la anu" (Bobotează, Sântion, a treia zi de Paști când fixează moașa) vin la moașă pentru a o cinsti. Nepoatele aduc daruri: bucate, fuior, lână, pânză, năframă, ștergători, (dacă o nepoată a iubit-o pe moașă mai mult îi coase o cămașă) și țuică.

Sărbătoarea începe de obicei la amiază când rând pe rând nepoatele vin la casa moașei care este pregătită de sărbătoare. Nepoatele sunt primite într-o încăpere alăturată unde este pregătit un blid cu agheasmă în care este pus și un bănuț de argint. Nepoata care este primită își înmoaie mâinile în apa sfințită și o spală pe moașă pe față și pe corp (simbolic) de trei ori zicând: "Iartă-mă moșică", o șterge cu ștergar, năframă, pânză ce a adus dar pentru moașă. Moașa răspunde: "Dumnezeu să te ierte și pă dumăta, să-ți ierte păcatele dumitale și a cui te-o făcut!". Moașa ia un pahar de țuică și închină: "Să trăiți și să vă creșteți coconii!".

Se așează la masă iar moașa începe să "paharnicească" din horinca îndulcită. Ea pune din horinca îndulcită câte două pahare pe o farfurie și începând din "cheturi" (colțul încăperii) dă la fiecare nepoată. Nepoatele plătesc cele două pahare fiecare după posibilități. Se pune mâncarea, se mănâncă, se închină la moașă, se bea, iar la un moment dat se începe "jocul moașei" – "roata prin casă". Dacă sunt prea multe nepoate se mai face o roată în mijlocul celeilalte.

Strigăturile adresate moașei sunt pline de dragoste și respect: "Frunză verde de pe coastă / Să trăiască moașa noastă / Să trăiască mult și bine / Că ni-i cinste nu rușine!" sau "Mult mă uit cât îi Iza / Nu-i moașă ca dumăta / Frunzucă verde din vie / Bunucă și de omenie". Moașa conștientă de cinstea de care se bucură, emoționată de prezență răspunde tot cu strigături, astfel: "Dragu-mi de dumavoastă / C-ați zinit la

⁷ Mihai Pop, op. cit. p. 131

⁸ Mihai Dăncuș, Adunarea nepoatelor – mutații de sens și funcționale, comunicare sesiunea Marmăția 1974, vezi și scenariul filmului "Adunarea nepoatelor", Sahia Film, 1973

casa noastră / Ați zinit că m-ați ibdit / Că de nu m-ați si ibdit / Pă la noi n-ați si zinit”.

Dialogul între moașă și nepoate se continuă, ca și petrecerea de altfel până noaptea târziu. Trebuie să subliniem că toată această minunată petrecere se întâmplă în exclusivitate numai între femei. La miezul nopții vin bărbații după neveste și pleacă fiecare pe la casele lor.

Am încercat să surprindem câteva secvențe din cadrul riturilor și obiceiurilor de la naștere specifice satului Cuhea – Bogdan Vodă, dar care, în mare le găsim în toate comunitățile maramureșene.